

ΜΙΝΩΣ Μ. ΚΟΚΟΛΑΚΗΣ

Καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας

WILLIAM BEDELL STANFORD

(1910-1984)

Σὲ ἡλικία 74 ἐτῶν πέθανε τὴν 30ῇ Δεκ. 1984 στὸ Dalkey τῆς Ἱρλανδίας (ΝΑ τοῦ Δουβλίνου) ὁ καθηγητὴς Ν. Β. Stanford, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεστεροὺς κλασσικοὺς φιλολόγους τῆς ἐποχῆς μας καὶ εἰλικρινὴς φίλος τῆς χώρας μας.

Οἱ δεσμοὶ τοῦ Stanford μὲ τὸν ἑλληνισμό θεμελιώθηκαν πάνω στὴν ἔρευνα καὶ ἀφομοίωση τῆς κλασσικῆς γραμματείας, διευρύνθηκαν ὅμως καὶ ἐγίναν βαθύτεροι χάρις τὴν ἀμεση καὶ διαρκῇ ἐπαφῇ του μὲ τὸ σύγχρονο ἑλληνικὸ περιβάλλον. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ πὼς ἔλαβε μέρος ὡς ὁμιλητὴς σὲ 63 κρουαζιέρες στὰ ἑλληνικὰ νησιά καὶ τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους — ὀργανωμένες ἀπὸ τὴ Swan Tours Organization — καὶ μὲ τὴ συγκρότηση τοῦ ἐιδικοῦ καὶ τῇ γλαφυρότητά τοῦ λόγου του ἐμύησε χιλιάδες ξένων στὸν κόσμον τῆς ἑλλην. ἀρχαιότητος.

Τιμῶντας τὰ φιλελληνικά του αἰσθήματα καὶ τὴν προσφορά του στὴν προαγωγὴ τῶν ἑλληνο-ιρλανδικῶν σχέσεων τὸ ἑλληνικὸ κράτος τοῦ ἀπένειμε τὸ 1980 τὸ παράσημο τοῦ Ταξιάρχου τοῦ Φοίνικος. Εἰδικώτερα ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τὸν προσεκάλεσε νὰ μιλήσει στίς 9 Νοεμβρ. 1982 στὸ Σπουδαστήριον τῆς Κλασσ. Φιλολογίας. Τὸ θέμα ποὺ πραγματεύτηκε ἦταν ἡ μορφή τοῦ Ὀδυσσεά στα ὁμηρικὰ ἔπη καὶ στὸν James Joyce. Ἀκολούθησε δευτέρη ὁμιλία του στὴν αἴθουσα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (12 Νοεμβρ. 1982) γιὰ τοὺς ἀρχαιολογικοὺς καὶ ἱστορικοὺς δεσμοὺς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἱρλανδίας.

Ὁ Stanford γεννήθηκε στίς 16 Ἰαν. 1910 στὸ Belfast ἀπὸ πατέρα κληρικό, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔμαθε καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσας. Ὡς μαθητὴς πρωτεύει στὸ σχολεῖο του (Bishop Foy School, Waterford) καὶ ὡς φοιτητὴς στὸ Trinity College τοῦ Δουβλίνου (1928-1932) ἀποσπᾷ τιμητικὰ διακρίσεις στοὺς τομεῖς τῆς κλασσ. λογοτεχνίας καὶ ἀρχαίας ἱστορίας (Β.Α. 1932). Τὸ 1934 ἐκλέγεται Ἑταῖρος (Fellow in classics) τοῦ Trinity College, τὸ 1935 παίρνει τὸν τίτλον Μ. Α. καὶ τὸ 1940 τὸ διδακτορικὸ του δίπλωμα (Litt. D.). Τὸ ἴδιον ἔτος, σὲ ἡλικία μόλις 30 ἐτῶν — συγκριτικὰ νεώτατος γιὰ τέτοια θέση — διορίζεται Regius Professor τῆς ἀρχαίας ἑλλη-

νικῆς φιλολογίας στὸ Παν/μιο τοῦ Δουβλίνου. Θὰ τιμῇσει αὐτὴ τὴν ἔδρα του μὲ ἀλόκληρη τεσσαρακονταετία (1940-1980) — μέχρι τῆς ἡμέρας ποὺ θ' ἀποχωρήσει ὡς Emeritus Fellow. Κατὰ τὴν πολυετῆ καθηγεσίαν του ἀποτυπώνει στοὺς μαθητὲς του τὴ σφραγίδα τῆς ἐπιρροῆς του κι αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους θὰ σταδιοδρομήσουν σὲ πανεπιστημιακὲς θέσεις ὄχι μόνο κλασσικῶν σπουδῶν ἀλλὰ καὶ στοὺς κλάδους θεολογίας, φιλοσοφίας καὶ ἀγγλικῆς φιλολογίας.

Τὸ 1977 ἐκλέγεται ἀντιπρύτανης (Pro-Chancellor) καὶ ἀπὸ τὸ 1981 θὰ περιβληθεῖ τὸ ἄξιωμα τοῦ πρυτάνεως στὸ Παν/μιο τοῦ Δουβλίνου.

Ταυτόχρονα ὡς ἐπισκέπτης καθηγητὴς πραγματοποιεῖ μαθήματα καὶ διαλέξεις σὲ πανεπιστήμια τῶν Η.Π. τῆς Ἀμερικῆς (Wayne State University, Yale, Columbia, Stanford, Princeton, Chicago, Kansas κ.λ.), τοῦ Καναδᾶ (McGill Univ.) καὶ τῆς Ἀγγλίας (Παν/μια Λονδίνου, Ἐδιμβούργου).

Τὸ 1966 ἀποδέχεται τιμητικὴ πρόσκληση τοῦ Παν/μίου τοῦ Berkeley τῆς Καλιφορνίας νὰ συμμετάσχει στὸ πρόγραμμα τῶν Sather Lectures. Οἱ διαλέξεις του ἐκείνες μὲ θέμα τὴν ἀρχαία εὐφωνία στὴ θεωρία καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς, ἀναθεωρημένες καὶ συμπληρωμένες μὲ ἰδιαίτερο παράρτημα γιὰ τὴν ἀρχαία προφορὰ, τυπώνονται τὸ 1967 μὲ τίτλο: *The Sound of Greek (Studies in the Greek Theory and Practice of Euphony)*.

Ἐπὶ μία εἰκοσαετία (1942-1962) διευθύνει τὴ φιλολογικὴ ἐπιθεώρηση τοῦ Παν/μίου τοῦ Δουβλίνου *Hermathena*, τῆς ὁποίας τὸ τεῦχος CXXIX (winter 1980), ἀφιερώνεται στὸν Stanford μὲ ἀφορμὴ τὴν ἀποχώρησή του ἀπὸ τὴ διδακτικὴ ὑπηρεσία.

Ὡς μέλος τῆς Ἱρλανδικῆς Ἀκαδημίας (R.I.A.) ἐκλέγεται ἀντιπρόεδρος τὸ 1969. Κατὰ τὸ διάστημα 1972-1980 ἀναλαμβάνει καὶ τὴν προεδρία τοῦ συμβουλίου τοῦ Ἰνστιτούτου προκεχωρημένων σπουδῶν τοῦ Δουβλίνου (The Dublin Institute for Advanced Studies).

Μετέχοντας ἐνεργῶς στὴν πολιτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου του ἐκλέγεται γερουσιαστὴς καὶ μὲ δύο ἄλλους συναδέλφους ἐκπροσωπεῖ τὸ ἱρλανδικὸ Παν/μιο στὴ γερουσία τῆς Δημοκρατίας τῆς Ἱρλανδίας πᾶνω ἀπὸ εἴκοσι χρόνια (1948-1969). Παίρνει μέρος σ' ἐπιτροπὲς καὶ συνόδους τῆς ἱρλανδικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀντιπροσωπεύει τὴν Ἱρλανδίαν στὸ Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης (Στρασβούργο 1951) καὶ στὶς εὐρωπαϊκὲς κοινοβουλευτικὲς Συνόδους τῆς Βιέννης (1956) καὶ τῆς Βαρσοβίας (1959).

Παρὰ τὴν πολυμέρεια τῶν ἐξωπανεπιστημιακῶν ὑποχρεώσεων ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ συγγραφικὴ παρουσία τοῦ Stanford παραμένει συνεχὴς καὶ εἶναι ὑπὸ ἐποψὴ ὄγκου καὶ πρωτοτυπίας ἐπιβλητικὴ καλύπτουσα εὐρύτατο φάσμα ἐρευνητικῆς ἐργασίας. Μελετήματα καὶ ἄρθρα του μὲ περιεχόμενο φιλολογικόν, ἱστορικόν, γλωσσικόν, πολιτικόν καὶ ἐκκλησιαστικόν ὑπερβαίνουν τὰ 100, ἐνῶ τὰ

βιβλία του σέ θέματα φιλολογικά ή ἀρχαιογνωστικά φτάνουν τὰ 12 καί ἄλλα τέσσερα σέ συνεργασία μέ ἄλλους εἰδικώτερους ἐπιστήμονες.

Στὰ πρῶτα, πού συνέταξε νεώτατος, προβληματίζεται μέ ὑφολογικά θέματα: Στὸ *Greek Metaphor (Studies in Theory and Practice)*, 1936, ἐρευνᾷ τὴν ἔννοια, τοὺς τύπους καί τίς λειτουργίες τῆς μεταφορᾶς καί ἀξιολογεῖ ἀπόψεις τῶν ἀρχαίων καί συγχρόνων θεωρητικῶν γιὰ τὴν «τροπικὴ» χρῆση τῶν λέξεων.

Στὸ *Ambiguity in Greek Literature* (1939, ἀνατ. 1972) ἐξετάζονται κατ' ἀρχὴν οἱ θεωρίες τῶν ρητόρων καί τὰ εἶδη τοῦ φαινομένου (*ὁμωνυμία*, *ἀμφιβολία*). Στὸ δεῦτερο μέρος ἀναλύονται συναφῇ παραδείγματα στὸν Ὅμηρο στὴ διδακτικὴ ποίηση καί στοὺς χρησμούς, στὸν Πίνδαρο καί ἀπὸ τὴν τραγωδίᾳ ἐπιλέγονται τὰ δράματα: *Ἀγαμέμνων*, *Οἰδίπους Τύραννος* καί *Βάκχαι*.

Ἐξειδικεύοντας τὴν ἐρευνά του στὸ ὕφος ὡς φορέα τῆς ποιητικῆς προσωπικότητος τοῦ Αἰσχύλου δημοσιεύει τὸ τρίτο βιβλίον του: *Aeschylus in his Style (A Study in language and personality)* 1942 (ἀνατ. 1972).

Τὸν κριτικὸ τῶν κειμένων καί τὸν ἀξιόπιστο ἐρμηνευτὴ φανερώνουν οἱ μετέπειτα ἐρμηνευτικὲς ἐκδόσεις του:

α) Τοῦ 24ου βιβλίου τοῦ Λιβίου (1942).

β) τῆς Ὁδύσειας τοῦ Ὀμήρου (σέ δυὸ τόμους (1947-8), 2η ἐκδ. 1961-2 καί 10 ἀναθεωρημένες ἀνατυπώσεις).

γ) τῶν *Βατράχων* τοῦ Ἀριστοφάνη (1957, 2η ἐκδ. 1963 καί ἄλλες 5 ἀναθεωρ. ἀνατυπώσεις).

δ) τοῦ Αἴαντος τοῦ Σοφοκλῆ (1963)

καί ε) τῆς Ὁρέστειας τοῦ Αἰσχύλου (σέ μετάφραση, συνεργ. R. Fagles, 1976).

Τὸ 1971 (ἀνατ. 1975) δημοσίευσε ἀπὸ κοινοῦ μέ τὸν R. B. McDowell τὴ μονογραφίαν *J. P. Mahaffy: A Biography of an Anglo-Irishman*, ὅπου ἀναλύεται ὁ βίος καί ἡ δραστηριότητα τοῦ διασέημου ἑλληνιστῆ, παπυρολόγου καί ἱστορικοῦ τοῦ Trinity College τοῦ Δουβλίνου.

Ἄλλ' ἡ ἔρευνα γιὰ τὸν Mahaffy ὑπάγεται στὰ πλαίσια μιᾶς μακρόπνοης ἐρευνητικῆς προσπάθειας, πού ἀπασχόλησε τὸν Stanford σαράντα χρόνια, κ' εἶχε γιὰ στόχο τὴ συλλογὴ κ' ἐπεξεργασία παντοειδῶν μαρτυριῶν, πού στοιχειοθετοῦν τὸν ἑλληνορωμαϊκὸ παράγοντα στὴν ἱστορικὴ ἀνέλιξη τῆς Ἰρλανδίας — παράλληλα πρὸς τοὺς ἄλλους τρεῖς: τὸν Κελτικὸν (Gaelic), τὸν χριστιανικὸ καί τὸν βρετανικόν. Κατὰ αὐτοῦ τοῦ μόχθου εἶναι ἡ πραγματεία: *Ireland and the Classical Tradition* (1976), ὅπου ἀξιοποιεῖται ἄφθονο ἱστορικὸ καί γραμματολογικὸ ὕλικό — ἀπὸ τίς ἀμυδρὲς ἀρχαιολογικὲς ἐνδείξεις ρωμαϊκῆς παρουσίας στὸ νησί ὡς τίς πρόσφατες ἐπιβιώσεις κλασσικῆς ἐπιδράσεως στὴν παιδεία, τὴν ἠθικὴ, τὴν πολιτικὴν προπαγάνδα, τὴ φιλοσοφία, τὴν τέχνη καί τὴ λογοτεχνία τῆς Ἰρλανδίας.

Ἰδιαίτερο κεφάλαιο ἀφιερώνεται στοὺς κήρυκες τῆς ἱρλανδικῆς ἀνεξαρτησίας, ποὺ ἐπικαλοῦνται ἀρχαῖα σύμβολα, καὶ στοὺς φιλέλληνες, ποὺ καταβαίνουν στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ συμπράξουν στὸν ἀγῶνα τοῦ 21 ἢ ἀργότερα ὑπερασπίζονται τὰ ἐλληνικὰ δίκαια.

Τὸ 1954 τυπώνει ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα βιβλία του: *The Ulysses Theme* (2η ἐκδ. 1963, ἀναθεωρ. ἀνατ. 1968) ὅπου ξεκινώντας ἀπὸ τὶς εἰκάζομενες προομηρικὲς ὑποτυπώσεις τῆς μορφῆς τοῦ Ὀδυσσεῆ ἐρευνᾷ τοὺς μεταπλασμούς της στὸν Ὅμηρο καὶ στοὺς μεταγενεστέρους ἐπικούς, στὴ λυρική, τὴν τραγική καὶ τὴν ἀλεξανδρινὴ ποίηση καὶ στὴ Στοά, στοὺς Ρωμαίους συγγραφεῖς καὶ ποιητές, στὴ μεσαιωνικὴ ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία ὡς τὶς νεώτερες περιπέτειες τοῦ ἥρωα στὰ δημιουργήματα τῆς εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας. Ἐκτὸς ἄλλων ἐρμηνεύει καὶ κρίνει τὸ ποίημα τοῦ Σεφέρη «Πάνω σ' ἓνα ξένο στίχο» — ποὺ ἀφορμᾶται ἀπὸ ἀρχικὸ στίχο τοῦ Bellay («*Heureux qui comme Ulysse a fait un beau voyage*») — καὶ παραλληλίζει τὸν Ὀδυσσεῆ τοῦ Καζαντζάκη μὲ τὸν Ἱρλανδοεβραῖο Leopold Bloom, τὸν ἥρωα τοῦ James Joyce, ποὺ ἐνσαρκώνει κατὰ τὸν Stanford «a true Ulysses in his versatility, endurance, courage, curiosity, affability and recoursefulness».

Ταυτότημος κατὰ τὸ θέμα εἶναι καὶ ὁ εἰκονογραφημένος τόμος: *The Quest for Ulysses* (1974-5), ποὺ συντάξε ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν J. V. Luce. Σ' αὐτὸν ὅμως προέχει τὸ ἀρχαιολογικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ στοιχεῖο, ἐνῶ ταυτόχρονα παρέχονται νεώτερες ἐρμηνεῖες σὲ γνωστὰ δεδομένα.

Στὸ *The enemies of Poetry* (1980) μὲ χιοῦμορ ἀλλὰ καὶ δηκτικότητα ἐπικρίνονται οἱ ἐκάστοτε ἀντίπαλοι τῆς ποιητικῆς δημιουργίας.

Καλύπτοντας σημαντικὸ κενὸ στὴ βιβλιογραφία γιὰ τὶς δραματικὲς παραστάσεις στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἐπιχειρεῖ μὲ τὸ ἔργο του: *Greek Tragedy and the Emotions* (1983) — ποὺ μετρίφρονα χαρακτηρίζει «An Introductory Study — νὰ εἰσδύσει στὸν πυρῆνα τῆς συγκινησιακῆς λειτουργίας τῆς τραγωδίας διακρίνοντας τρεῖς βασικοὺς συντελεστές: α) τὴ θυμικὴ δεκτικότητα τῶν θεατῶν, β) τὶς ἐξωτερικὲς καὶ ψυχολογικὲς συνθῆκες τῶν σκηνηκῶν παραστάσεων καὶ γ) τὸν χαρακτῆρα τῶν δραμάτων. Ἀποφεύγοντας νὰ προσθέσει προσωπικὴ θεωρία σὲ τόσες ἄλλες γιὰ τὸ αἶνιγμα τῆς ἀριστοτελικῆς «καθάρσεως» («that unanswered and perhaps unanswerable question») ἀποδεσμεῖν τὴν ἐπιρροὴ τῆς τραγωδίας ἀπὸ τὰ στενόχωρα ὅρια τοῦ ἐλέου καὶ τοῦ φόβου καὶ τὴν ἐντάσσει στὴν εὐρύτερη ἔννοια τῆς ἀρχαίας ψυχαγωγίας.

Τὸ τελευταῖο του βιβλίον — ποὺ εἶναι ἀποτέλεσμα συνεργασίας μὲ τὸν Ἑλληνα ἐρευνητὴ περιηγητικῶν κειμένων Εὐστ. Φινόπουλο — *The Travels of Lord Charlemont in Greece and Turkey 1749 from his own unpublished journals* (Drawings by R. Dalton, Edited by W. B. Stanford and E. J. Finopoulos) 1984 — φέρνει στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας τὰ δυὸ χειρόγραφα (Royal Irish Academy MSS 12R 5 καὶ 6) τοῦ νεαροῦ Ἱρλανδοῦ περιηγητῆ

James Caulfeild (τοῦ ἀργότερα 4ου Viscount Charlemont), ποῦ περιέχουν τὸ ταξιδιωτικὸ ἡμερολόγιό (ἀκριβέστερα τὰ «δοκίμια» — «Essays», ὅπως τὸ χαρακτηρίζει ὁ συντάκτης του) ἀπὸ τὴν ἐξάμηνήν περιοδεία του (Ἰουν. - Δεκ. 1749) στὶς ΝΔ ἀκτὲς τῆς Μ. Ἀσίας, σ' ἑλληνικὰ νησιά, στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ σὲ ὀρισμένες περιοχὲς τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας. Ἐπειδὴ τὰ ἐνδιαφέροντά του ἦταν περισσότερο κοινωνιολογικά ὁ Charlemont ἀποθησαύρισε πολὺτιμες πληροφορίες γιὰ τὴ διαβίωσιν τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ χαρακτῆρα καὶ τὶς μεθόδους Τούρκων ἀξιωματούχων — πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ εἰκοσάχρονος ἀριστοκράτης εἶχε ἀνετη πρόσβαση χάρις στὰ προσόντα τῆς εὐγενείας καὶ τοῦ πλοῦτος του.

Ὁ Stanford ἐπὶ χρόνια παρώτρυνε γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τῶν χειρογράφων, ποὺ ἔμεναν δυὸ αἰῶνες ἀνεκμετάλλευτα στὴ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἰρλανδ. Ἀκαδημίας (πβ. Ireland and the Cl. Tradition, σελ. 136, τοῦ ἴδιου: The Manuscripts of Lord Charlemont's Eastern Travels, PRIA 80 (1980), C5,70), ἀλλὰ μόλις στὶς παραμονὲς τοῦ θανάτου ὑλοποιήθηκε ὁ πόθος του, ὅταν ὁλοκληρώθηκε ἡ ἐκτύπωσις τοῦ εἰκονογραφημένου τόμου μετ' ἑορταστικῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἰδρύματος A. G. Leventis.

Κατὰ τὴ διάρκειαν τοῦ περυσικοῦ 8ου Συνεδρίου τῶν Κλασσικῶν Ἑταιριῶν (F.I.E.C.) στὸ Δουβλίνο (27 Αὐγ. - 1 Σεπτ. 1984) δόθηκε ἡ εὐκαιρία στοὺς συνέδρους νὰ γνωρίσουν ἀπὸ κοντὰ τὸν σοφὸ ἑρευνητὴ καὶ νὰ ἐκτιμῇσιν τὴ σεμνότητά του καὶ τὴ γνήσια ψυχικὴ του καλλιέργεια.

Στὶς 31 Αὐγ. 1984 τὸν παρακολούθησαν ἐπίσης στὴν ἄσκησιν πρυτανικῶν καθηκόντων ὅταν ὡς Chancellor ἀπένειμεν ἐκ μέρους τῆς συγκλήτου τιμητικὰ διδακτορικὰ διπλώματα (Litt. D.) σὲ πέντε κορυφαίους ἐκπροσώπους τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας — μεταξὺ τῶν ὁποίων στὴν καθηγ. Jacqueline de Romilly καὶ στὸν διαπρεπεῖ πλάτωνιστὴ τοῦ Παν/μίου Berkeley καθηγητὴ Γρηγόριο Βλαστό. Τὴν ἐπίσημη τελετὴ τῆς ἀναγορεύσεως (Comitia extraordinaria = Commencements), ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος στὰ λ α τ ι ν ι κὰ (ἐναρκτήρια προσφώνησις τοῦ πρυτάνεως, πρακτικὰ συγκλητικῶν ἀποφάσεων, εἰσγγήσεις γιὰ τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς τιμωμένους κλπ.) ἐπισφράγισε ὁ καταληκτικὸς χαιρετισμὸς ἀπὸ τὸν Stanford:

valete senatores, non diutius vos morabimur;

valete candidati novis honoribus decorati;

vale! et vos, hospites acceptissimi;

Comitia solvantur in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.

Ἦτοτε ἀπὸ πέντε μῆνες ἡ φραστικὴ αὕτὴ τυπολογία τῆς παν/κῆς παραδόσεως φορτίζεται ἀναδρομικὰ μετ' ἄλλο νόημα: θάλαγες πῶς ἦδη ἀποχαιρετᾷ τοὺς συναδέλφους του καὶ τοὺς συνθιασῶτες ἀπὸ ζῆνες χῶρες ἑνὰς βαθύτατα ὀρησκευμένου οὐμανιστῆς.